

NORGES HØYESTERETT

Den 12. juni 2006 avsa Høyesterett dom i

HR-2006-00997-A, (sak nr. 2006/209), sivil sak, anke,

Staten v/Miljøverndepartementet

(Regjeringsadvokaten
v/advokat Anders Blakstvedt – til prøve)

mot

Kåre Steinar Lausund
Åse Kjelstad Rudi
Solveig Varga
Leif Roaldsnes
Ole Einar Flem
Johan A. Haram
Jarl Inge Haram
Anne Kristine Lynghaug
Ingvald Haram
Leif Ove Haram
Marit og Ståle Tvedt
Oddmund L. Haram
Hans Arne Haram
Einar Kåre Rødstøl
Rune Haram

(advokat Stig Rekdal)

Hjelpeintervenienter:

1. NORSKOG Norsk Skogbruksforening
2. Norges Skogeierforbund

(advokat Bjørn Stordrange)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Kst. dommer **Kaasen**: Saken gjelder prinsippene for erstatningsutmåling etter naturvernloven § 20 ved reservatfredning som innebærer forbud mot uttak av grus. Hovedspørsmålet er om vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum skal anvendes.

- (2) Ved kgl. res. av 8. november 2002 om verneplan for havstrand og elveos i Møre og Romsdal ble blant annet Vesteinvika naturreservat i Haram opprettet. Naturreservatet omfattet vel 100 dekar av stranden, og fredningen medførte forbud mot alt uttak av steinmasser herfra. Femten grunneiere ble berørt av fredningen.
- (3) Om de faktiske forhold har lagmannsretten lagt til grunn at grunneierne disponerer i alt 1500 dekar dyrket mark på Haramsøya, og at det meste av dette arealet må grøftes på nytt innen relativt kort tid, hvilket vil kreve 50–75 000 m³ dreneringsmasser. De fredede grusforekomstene er særlig godt egnet til formålet. Det finnes ikke egnede og tilgjengelige masser andre steder på Haramsøya, bortsett fra omkring 2 000 m³ på to mindre områder som tilhører de samme grunneiere og ligger like utenfor fredningsområdet. Innenfor fredningsområdet kunne det etter lagmannsrettens vurdering – uten fredningen – påregnelig utnyttes omkring 16 200 m³ masse, tatt i betraktning at det gjelder et LNF-område som også inneholder fornminner.
- (4) Etter skjønnsbegjæring fra staten v/Miljøverndepartementet avhjemlet Sunnmøre tingrett 4. mai 2005 skjønn med slik slutning:
- ”1. Staten v/Miljøverndepartementet betaler innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet erstatning til Leif Ove Haram med kr 100 000 – kronerett hundredtusen – med tillegg av 4 – fire – prosent rente regnet fra fredningsvedtaket den 8. november 2002.
 2. Staten v/Miljøverndepartementet betaler innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet samlet erstatning til Hans Arne Haram, Ingvald Haram, Leif Ove Haram, Kåre Steinar Lausund, Leif Roaldsnes, Marit og Ståle Tvedt, Oddmund L. Haram, Johan A. Haram, Rune Haram, Solveig Varga og Ole Einar Flem, Anne Kristine Lynghaug, Åse Kjelstad Rudi, Jarle Inge Haram og Einar Kåre Rødstøl med kr 160 000 – kronerett hundredogsekst tusen – med tillegg av 4 – fire – prosent rente regnet fra fredningsvedtaket den 8. november 2002.
 3. Staten v/Miljøverndepartementet bærer lovbestemte utgifter ved skjønnet og utgifter til den rettsoppnevnte sakkyndige.
 4. I saksomkostninger for tingretten betaler staten v/Miljøverndepartementet til advokat Stig Rekdal kr. 110.545 – kronerett hundredogtusenfemhundreogførtifem – innen 2 – to – uker fra forkynnelse av skjønnet.”
- (5) Tingretten ga erstatning for bortfall av uttaksmuligheten basert på kapitalisering av forventet avkastning. Siden fredningsmyndigheten ikke skulle nyttiggjøre seg grusen, mente tingretten at vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum om verdsettelse til ”dagens verdi” ikke fikk anvendelse.
- (6) Etter begjæring fra begge parter avhjemlet Frostating lagmannsrett 8. desember 2005 overskjønn med slik slutning:
- ”1. Erstatningene fastsettes slik det fremgår av overskjønnet.
 2. Innen 2 – to – uker fra overskjønnets forkynnelse betaler Staten v/Miljøverndepartementet saksomkostninger for lagmannsretten til Hans Arne Haram, Ingvald Haram, Leif Ove Haram, Kåre Steinar Lausund, Leif Roaldsnes, Marit og Ståle Tvedt, Oddmund L. Haram, Johan A. Haram, Rune Haram, Solveig Varga, Ole Einar Flem, Anne Kristine Lynghaug, Åse

**Kjelstad Rudi, Jarl Inge Haram og Einar Kåre Rødstøl med 100.386 –
ettthundretusentrehundreogåttiseks – kroner. I tillegg skal Staten
v/Miljøverndepartementet dekke de saksøktes utgifter til gebyrer til
lagmannsretten og salærer og omkostninger til skjønsmennene.”**

- (7) Samlet utgjorde erstatningen til grunneierne 1 665 000 kroner. Lagmannsretten mente at vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum også gjelder ved fredning etter naturvernloven, og tilkjente erstatning basert på hva det ville ha kostet å skaffe alternative dreneringsmasser.
- (8) Staten v/Miljøverndepartementet har påanket skjønnet til Høyesterett til opphevelse på grunn av feil i rettsanvendelsen, subsidiært fordi skjønnsgrunnene er mangelfulle. Høyesteretts kjæremålsutvalg nektet anken fremmet for så vidt gjaldt spørsmål om påregnelig uttak av steinmasser, men henviste for øvrig anken til behandling i Høyesterett. Statens anke omfattet også lagmannsrettens fastsettelse av kapitaliseringsrenten til 4 prosent. Under saksforberedelsen for Høyesterett ble imidlertid dette punktet frafalt.
- (9) Under saksforberedelsen for Høyesterett har NORSKOG Norsk Skogbruksforening og Norges Skogeierforbund meldt seg som hjelpeintervenienter for ankemotparten.
- (10) Den ankende part, *staten v/Miljøverndepartementet*, har i korte trekk gjort gjeldende:
- (11) Lagmannsretten har bygget på en uriktig forståelse av vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum. Bestemmelsen gjelder ikke når eksproprianten ikke skal utnytte de eksproprierte naturressurser, og følgelig ikke i fredningssaker. Dette har støtte i så vel bestemmelsens ordlyd som dens forarbeider, og er lagt til grunn i Rt. 1999 side 458 Fosen med tilslutning fra flertallet i NOU 2003: 29, Arealplaner og ekspropriasjonerstatning.
- (12) Dette standpunktet har etter statens syn generell rekkevidde. I fredningssaker som aktualiserer skogerstatning har staten således fastholdt at grunneiers tilpasningsplikt gjelder fullt ut, uten hinder av § 6 første ledd annet punktum, men har valgt ikke å prosedere på tilpasningsplikt som grunnlag for å bruke metoden med redusert balansekvantum som utmålingsmetode.
- (13) Det er ingen reelle hensyn som tilsier at grunneier i fredningssaker ikke skal ha plikt til først å utnytte gjenværende ressurser. Unntak fra denne tilpasningsplikten bør ha klar lovhemmel, og slik finnes ikke. Også Grunnloven § 110b, som er et viktig moment ved lovtolkning på miljørelaterte områder, gir støtte for at lovgiver ikke har tatt sikte på å endre tilpasningsplikten.
- (14) Det foreligger ikke noe overskjønn om fredning som legger til grunn annen lovforståelse enn den staten hevder, bortsett fra den avgjørelse fra Frostating lagmannsrett som lagmannsretten viser til.
- (15) Lagmannsretten har videre uriktig basert erstatningsutmålingen på antatte kostnader ved å gjenanskaffe dreneringsmasser fra fastlandet. Retten skulle enten basert seg på netto salgsverdi, eller – med utgangspunkt i det produktivitetstap eiendommene ble påført ved ikke å kunne benytte grusmassene til drenering – fastsatt erstatning for billigste måte å unngå dette produktivitetstapet på. Det er imidlertid ikke foretatt noen vurdering av slike forhold. I realiteten er det gitt erstatning for gjenanskaffelsesverdi. Subsidiært anføres at

det på dette punkt foreligger mangelfulle skjønnsgrunner som tilsier at overskjønnet må oppheves.

(16) Staten v/Miljøverndepartementet har nedlagt slik påstand:

”Frostating lagmannsretts overskjønn oppheves og hjemvises til ny behandling.”

- (17) Ankemotpartene og hjelpeintervenientene har delt anførselene mellom seg, slik at hjelpeintervenientene i det vesentlige har prosedert sakens prinsipielle spørsmål.
- (18) Ankemotpartene, *Kåre Steinar Lausund mfl.*, har i korte trekk gjort gjeldende:
- (19) Lagmannsrettens rettsanvendelse og saksbehandling er korrekt.
- (20) Det er ikke grunnlag for å fastslå at vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum ikke gjelder for reservatfredning. Verken ordlyden eller forarbeidene gir holdepunkt for noe slikt, og naturvernloven § 20 annet ledd henviser til vederlagsloven uten forbehold. Skulle bestemmelsen ikke gjelde for fredningssaker, burde det vært sagt i selve lovteksten, hvilket enkelt kunne gjøres.
- (21) Fosendommen i Rt. 1999 side 458 gjaldt en annen problemstilling, og avgjør derfor ikke rekkevidden av § 6 i vår sak.
- (22) Lagmannsretten har anvendt det grunnleggende prinsipp for erstatningsfastsettelse ved ekspropriasjon: Ekspropriaten skal stilles i en økonomisk situasjon som om inngrepet ikke hadde funnet sted. Eiendommens avkastning ble ved fredningen redusert tilsvarende kostnaden ved å kjøpe pukkmasse til det formål grunneierne hadde – utbedring av grøftene på landbrukseiendommene. Grunneierne har etterlevd tilpasningsplikten ved å finne rimeligste måte å skaffe dreneringsmasse på. Lagmannsretten har korrekt anvendt hovedregelen i § 6 første punktum ved fastsettelsen av vederlaget for redusert bruksverdi. Det er således ikke avgjørende om § 6 første ledd annet punktum kommer til anvendelse i vernesaker.
- (23) Skjønnsgrunnene er tilstrekkelige til å vise hvorledes erstatningsutmålingen er foretatt.
- (24) Ankemotpartene har nedlagt slik påstand:

”1. Frostating lagmannsretts overskjønn av 8. desember 2005 stadfestes.

2. Grunneierne tilkjennes saksomkostninger for Høyesterett.”

- (25) Hjelpeintervenientene, *NORSKOG Norsk Skogbruksforening og Norges Skogeierforbund*, har i korte trekk gjort gjeldende:
- (26) Vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum gjelder også ved reservatfredning. Lovgiver har ønsket at reglene for erstatningsutmåling ved reservatfredning skal være de samme som ved ekspropriasjon, og følge utviklingen i disse. Dette fremgår av ordlyden og forarbeidene til naturvernloven § 20, som henviser til vederlagsloven uten noe forbehold for såvidt gjelder vår problemstilling. Dette i motsetning til § 20 tredje ledd, som oppstiller en særskilt erstatningsregel for fredningssaker i forhold til visse offentlige tilskudd.

- (27) Det er ikke holdepunkter for å anta at lovgiver ved tilføyelsen av annet punktum i vederlagsloven § 6 mente å fravike dette grunnprinsippet. Tvert imot tilsier så vel ordlyden som forarbeidene at bestemmelsen også skal anvendes ved fredning som omfattes av naturvernloven § 20.
- (28) Ved ekspropriasjon av skog har det – med få unntak – alltid blitt utmålt erstatning etter dagens verdi, ”slakteverdien”, ikke etter redusert balansekvantum. Skal introduksjonen av bestemmelsen i § 6 annet punktum ha særlig betydning for skog, må den derfor også gjelde reservatfredning.
- (29) Hjelpeintervenientene har nedlagt slik påstand:
- ”1. Frostating lagmannsretts overskjønn 8. desember 2005 stadfestes.
 2. Hjelpeintervenientene tilkjennes saksomkostninger for Høyesterett, samt renter av omkostningene fra forfall til betaling skjer.”
- (30) *Jeg er kommet til at anken ikke kan føre frem.*
- (31) Sakens prinsipielle hovedspørsmål er hvorvidt vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum gjelder i fredningssaker som omfattes av naturvernloven § 20.
- (32) Lagmannsretten uttaler følgende om anvendelsen av § 6 første ledd annet punktum:
- ”Lagmannsretten legger til grunn at vederlagsloven § 6 første ledd andre setning også gjelder ved fredning etter naturvernloven. Det henvises i denne sammenheng til det som er anført i Frostating lagmannsretts skjønn av 11. november 2005. Nevnte forhold betyr at en skal se bort fra den tilpasningsplikt som ligger i at en skal forutsette at steinmasser som finnes på de saksøktes eiendom utenfor fredningsområdet ville ha blitt tatt ut først. I denne sak ville det uansett betydd lite da disse masser kun utgjør ca. 2.000 m3. Det som blir spørsmålet er om det ville vært påregnelig for grunneierne i denne sak å utnytte ressursen. I påregnelighetsvurderingen må også ligge spørsmålet om når ressursen kunne ha blitt utnyttet. Dersom det er påregnelig at det ville ha gått noe tid, må erstatning gis ut fra pris på fredningstidspunktet, men hensyntatt at realisasjonen først ville ha skjedd om noen tid.”**
- (33) Det fremgår her at lagmannsretten har anvendt § 6 første ledd annet punktum. Riktignok har bestemmelsen ”betydd lite”, men den har hatt betydning for erstatningsfastsettelsen. Det er derfor ikke riktig når grunneierne gjør gjeldende at resultatet ville ha blitt det samme etter bestemmelsen i § 6 første ledd første punktum. Spørsmålet blir etter dette om lagmannsretten her har bygget på en riktig rettsanvendelse.
- (34) Vederlagsloven § 6 første ledd lyder:
- ”Vederlag etter bruksverdi skal fastsetjast på grunnlag av avkastinga av egedomen ved slik pårekneleg utnytting som det røyneleg er grunnlag for etter tilhøva på staden. Det skal samstundes gjevast vederlag etter dagens pris for dei ressursane på egedomen som vert oreigna og som har salsverde som standskog, jord, sand- og grusforekomster m.v. når dette er pårekneleg etter første punktum. ”**
- (35) Saken gjelder båndleggelse av naturressurser som følge av vedtak om opprettelse av naturreservat. Tap ved slik båndleggelse skal erstattes etter bestemmelsene i naturvernloven § 20, som lyder:

”Eiere av og rettighetshavere i eiendom som blir fredet etter §§ 8, 9 og 11 har i samsvar med reglene i annet og tredje ledd krav på erstatning av staten for økonomisk tap som er en følge av vedtaket.

Erstatningen fastsettes i samsvar med reglene i lov 6. april 1984 nr. 17 om vederlag ved oreigning av fast eiendom. Ved anvendelsen av nevnte lov § 10 er det tidspunktet for fredningen som skal legges til grunn.

Blir det ved erstatningens utmåling tatt hensyn til påregnelige fremtidige bruksendringer, skal det ved erstatningsfastsettingen ses bort fra offentlige tilskudd som i tilfelle gis til bruksomleggingen.”

- (36) Bestemmelsens annet ledd innebærer at prinsippene for erstatningsberegning skal følge vederlagsloven – grunneierne har krav på erstatning tilsvarende det de ville fått om forbudet var påheftet ved ekspropriasjon. Dette fremgår også klart av forarbeidene til lovendringen i 1985, da § 20 fikk sitt nåværende innhold. Man vurderte da to alternative erstatningsordninger, og forkastet det alternativ som innebar at det ble fastsatt særskilte erstatningsregler uten binding til gjeldende ekspropriasjonerstatningslov, se Ot.prp. nr. 46 (1983–84) side 20–21. At annet ledd er en ren henvisningsbestemmelse, fremgår også av at tredje ledd inneholder en særregel om betydningen for erstatningsutmålingen av bortfall av visse offentlige tilskudd. Det samme illustreres av at et senere forslag om begrensning av erstatningen for tapte utbyggingsmuligheter ved fredning ble forkastet, se Ot.prp. nr. 51 (1990–1991) og Innst. O. nr. 28 (1990–1991).
- (37) Etter dette konstaterer jeg at naturvernlovens system for utmåling av erstatning for fredningsvedtak er at den foretar en bevisst og klar kobling til vederlagslovens bestemmelser, slik disse til enhver tid er. Jeg tilføyer i denne forbindelse at det forhold at naturvernloven § 20 første ledd bruker uttrykket ”økonomisk tap”, ikke innebærer noen begrensning i forhold til vederlagslovens erstatningsregler, jf. Rt. 1999 side 138 (på side 142).
- (38) Før jeg i dette perspektiv drøfter forståelsen av vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum, som ble vedtatt ved lovendring i 1997, er det grunn til å gå noe nærmere inn på foranledningen til denne bestemmelsen.
- (39) Gjennom avgjørelsene inntatt i Rt. 1991 side 1157 Lillehammer og Rt. 1992 side 217 Ulvåkjølen fastla Høyesterett grunnleggende prinsipper for erstatningsberegning for naturressurser – ved henholdsvis ekspropriasjon av grusmasser og fredning av skog. I begge avgjørelsene ble det forutsatt at det er et vilkår for erstatning for eksproprierede eller båndlagte naturressurser at det må anses påregnelig at grunneier selv ville utnyttet ressursene dersom inngrepet ikke hadde blitt foretatt. I Lillehammer-saken behandles videre grunneiers tilpasningsplikt, og det ble lagt til grunn at der grunneier beholder forekomster, skal disse ved erstatningsutmålingen forutsettes brukt før de forekomster som eksproprieres. Det tilsvarende ble lagt til grunn for beregningsmetoden i Ulvåkjølen-saken.
- (40) I Lillehammer-saken ble det fra grunneiersiden forgjeves prosedert på at det var urimelig at veivesenet gjennom ekspropriasjonen fikk store grusmengder betydelig under dagens prisnivå, som det ellers ville ha måttet kjøpe massene til, se side 1158 og 1162.

- (41) Disse dommene påkalte stor oppmerksomhet i skjønnspraksis, herunder i skjønnets i anledning av erverv og båndleggelser tilknyttet utbyggingen av Gardermoen som ny hovedflyplass.
- (42) Dette var situasjonen da det i april 1996 ble fremmet et privat lovforslag (et såkalt ”dokument 8-forslag”) om endring av blant annet vederlagsloven § 6. Forslaget ble – etter enkelte justeringer – vedtatt ved lov 1997 nr. 81, som jeg har gjengitt denne del av.
- (43) Staten har gjort gjeldende at § 6 første ledd annet punktum innebærer at det er et vilkår for erstatning ”etter dagens pris” at eksproprianten faktisk utnytter ressursen. Av dette følger at vilkåret for slik erstatning aldri vil være tilfredsstillt der ressursen båndlegges gjennom vedtak om naturfredning, men statens anførsel har generell rekkevidde som går ut over fredningstilfellene. Med det resultat jeg kommer til, har jeg ikke foranledning til å gå inn på de avgrensningsspørsmål som oppstår dersom rekkevidden av annet punktum knyttes til at eksproprianten faktisk utnytter ressursen.
- (44) Staten har til støtte for sitt syn påberopt seg så vel lovens ordlyd som forarbeidene. Jeg kan ikke følge staten i dette.
- (45) Bestemmelsen i annet punktum er generelt utformet. Det stilles ikke noe vilkår om at eksproprianten skal eller kan utnytte ressursen, bare at utnyttelse er påregnelig. Lest i sammenheng med første punktum peker dette ikke lengre enn det alminnelige – og i saken ubestridte – vilkår om at det må være påregnelig at grunneieren ville utnyttet forekomsten. Jeg kan heller ikke se andre holdepunkter i ordlyden for statens standpunkt. Uttrykket ”som har salsverde” avgrenser mot situasjoner der det ikke finnes noe marked for forekomsten, og gir etter min mening ikke i seg selv grunnlag for å innfortolke et vilkår om at erververen faktisk må selge – eller disponere på annen måte – for at erstatning skal tilkjennes etter dagens pris. Det ligger heller ingen begrensning i uttrykket ”dei ressursane på eigedomen som vert oreigna”.
- (46) Etter min mening gir ordlyden således ikke grunnlag for statens forståelse. Tvert imot trekker den i retning av at det ikke gjør noen forskjell for anvendelsen av annet punktum hvorvidt den eksproprierede naturressurs blir utnyttet av erververen eller ikke. Skal den begrensning staten hevder leses inn i bestemmelsen, må det derfor følge av andre rettskilddefaktorer.
- (47) Forslaget om blant annet å tilføye et nytt annet punktum i vederlagsloven § 6 første ledd ble fremsatt av representanter fra Høyre, Senterpartiet, Kristelig Folkeparti, Fremskrittspartiet og Venstre i Dokument nr. 8: 87 (1995–96). Bakgrunnen for forslaget er på side 1 angitt slik:
- ”Forslagsstillerne har registrert at Høyesteretts praksis og Regjeringsadvokatens oppfølging av denne, har medført at innholdet i grunneierens erstatningsrettslige vern har på noen punkter blitt svakere enn forutsatt av Stortinget da ekspropriasjonserstatningsloven ble vedtatt i 1984. Forslaget tar sikte på å rette opp noen av disse skjevhetene.”**
- (48) Det vises også til at den formelle hovedregel er at eksproprianten gjennom erstatningen skal stilles ”som om inngrepet ikke hadde blitt gjennomført”, men at ”[t]endensen på flere områder har gått i retning av at grunneierens erstatningsrettslige vern har blitt svekket”, og at dette blant annet gjelder ”ved verdifastsettelse av naturressurser på eiendommen,

særlig skog og sand- og grusforekomster”. Begrunnelsen for forslaget til annet punktum er i sin helhet inntatt på side 2–3. Jeg bemerker at det i sitatet utvilsomt forekommer feilskrift i en del tilfeller når det gjelder betegnelsene ekspropriat og ekspropriet.

”Det er en gammel regel i ekspropriasjonsretten at det ikke skal gis erstatning for den verdi det ekspropriet har for ekspropriet og at ekspropriet plikter å tilpasse seg slik at tapet blir minst mulig. Disse regler bør opprettholdes, men enkelte utslag av dem virker sterk urimelig på de mange eiere som hvert år berøres. Eksproprietes et skogområde får f.eks. ikke grunneieren lenger erstattet det tømmer som står på arealet og som ekspropriet kan avvirke og selge med god fortjeneste. Grunneieren får bare erstatning på grunnlag av områdets balansekvantum; dvs. det virke som kan avvirket og selges hvert år uten at det tærer på skogkapitalen. Dette kan være langt lavere enn verdien av tømmeret ekspropriet kan ta ut og selv selge.

Et annet eksempel er ekspropriasjon av arealer med sand- og matjordforekomster. Hadde det ikke vært ekspropriasjonsadgang, måtte ekspropriet ha betalt for sanden etter den samme pris som enhver annen kjøper. I rettspraksis ved ekspropriasjon legges det derimot til grunn at de ekspropriet sandforekomster ville bli tatt ut sist. Prisen fastsettes til det grunneieren da ville ha oppnådd, neddiskontert til dagsverdi. Dette er en brøkdel av dagens markedspris for sand.”

- (49) Det er ikke fullkommen harmoni mellom det som her fremheves som eksempler på urimelighet, og det som sies innledningsvis om at grunnprinsippet er at grunneier økonomisk skal stilles som om inngrepet ikke hadde funnet sted. Men bakgrunnen for forslaget synes særlig å være at det oppfattes som urimelig at eksproprietan erverver naturressursen til en vesentlig lavere pris enn det som er markedsverdien. For så vidt synes forslaget ikke å ta sikte på situasjonen der erververen ikke skal nyttiggjøre seg ressursen økonomisk, slik som ved reservatfredning. At forslaget skulle være begrenset til å gjelde de tilfeller hvor erververen rent faktisk utnytter ressursen, er det imidlertid etter mitt syn ikke særlige holdepunkter for i begrunnelsen.
- (50) Lovforslaget ble etter anmodning kommentert av justisministeren i brev 15. oktober 1996 til Stortingets justiskomiteé, se Innst. O. nr. 65 (1996–97) side 7. Hun oppfattet forslaget slik at erstatning skulle utmåles etter dagens pris ”uavhengig av hva som er påregnelig og hvilken mulighet den det eksproprietes fra har til å tilpasse seg situasjonen”. Denne tolkningen ble tilbakevist av flertallet i justiskomiteen – representantene fra de samme partier som forslagsstillerne. De fremholdt at forslaget innebar at ”det er den påregnelige utviklingen som det er rimelig grunnlag for etter forholdene på stedet som skal legges til grunn”, samtidig som det ”i premissene for forslaget uttrykkelig uttales at [regelen om grunneiers tilpasningsplikt] bør opprettholdes”, jf. innstillingen side 4. De tilføyde at ”[f]orslaget tar kun sikte på å endre enkelte uheldige utslag av dagens praksis”.
- (51) Justisministeren tok også opp den problemstilling som foreligger i denne saken, se Innstillingen side 8-9:

”Det fremgår ikke klart av forslaget om verdsetting etter dagens pris skal skje generelt, eller om forslagsstillerne kun tar sikte på å regulere situasjonen hvor ekspropriet [skal åpenbart være eksproprietan] faktisk utnytter de aktuelle ressursene. Uansett hva intensjonen med forslaget er, vil det være påkrevd med en klargjøring av den foreslåtte lovendringen. Man bør se både på de prinsipielle sidene, herunder betydningen for erstatningsutmåling i andre sammenhenger, og de økonomiske konsekvensene. Vederlagsloven regulerer også erstatningen ved fredning av naturreservat, jf naturvernloven § 20. Forslaget vil således kunne få stor betydning for takten i fredningsarbeidet.”

- (52) Et mindretallet i justiskomiteen – representantene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti – tok i sin fraksjonsmerknad opp forholdet til fredningssakene. Mindretallet uttaler på innstillingens side 5 at det ”kan ikke se annet enn at den lovendring som her foreslås i praksis effektivt vil motarbeide gjennomføringen av nasjonale vernevedtak, og gjøre det plan- og lovverket vi i dag har vesentlig mindre realistisk å gjennomføre enn forutsatt”. Dette viser at merknadene ikke kan ha bygget på at lovforslaget skulle forstås slik staten nå gjør gjeldende.
- (53) Spørsmålet om lovforslagets virkning for fredningsvedtak som omfattes av naturvernloven § 20 ble ikke kommentert av flertallet i justiskomiteen i dens innstilling. Betydningen av dette må vurderes i lys av den oppmerksomhet spørsmålet ble gitt i justisministerens brev og mindretallets bemerkninger, sammenholdt med at flertallet uttrykkelig tilbakeviste disses tolkninger av forslaget på andre punkter – forholdet til påregnelighetskravet. Mot denne bakgrunn er det vanskelig for meg å oppfatte flertallets taushet annerledes enn at det må ha bygget på at forslaget også ville få virkning for fredningsvedtak. I motsatt fall er det nærmest utenkelig at flertallet ikke ville ha påpekt at mindretallet bygget sin kritikk på en uriktig forutsetning.
- (54) Dette bekrefte under debatten om lovforslaget i Odelstinget, hvor fire representanter fra flertallet og to fra mindretallet hadde ordet. Debatten gir et samlet inntrykk av flertallsposisjonen. Tre representanter for justiskomiteens flertall ikke bare unnlater å ta avstand fra mindretallets gjentakelse av sin oppfatning av forslagens virkninger for naturfredningssaker – særlig barskogvern – de uttalte positivt at forslaget vil omfatte slike saker. Til dels brukes dette også som begrunnelse for forslaget. Dette gjelder innleggene fra to av forslagsstillerne, Arild Hiim fra Høyre og Anita Apelthun Sæle fra Kristelig Folkeparti. I tillegg følger dette av innlegget fra Tor Nymo fra Senterpartiet. Han kommenterer nokså direkte den begrensning som staten gjør gjeldende, og uttaler:
- ”Endringen i lovens § 6 understreker at der grunneieren blir fratatt ressurser som skog, jord, sand og grusforekomster m.v., skal disse verdiene erstattes på grunneierens hånd dersom det ville være mulig for ham å nyttiggjøre seg dem økonomisk hvis ekspropriasjonen ikke hadde kommet. Det gjelder ikke minst der hvor vedkommende ekspropriasjon nyttiggjør seg f.eks grusmasser. Verdiene skal ikke borttolkes ved hjelp av teoretiske modeller som bare få begriper, og som ikke har plass i en praktisk virkelighet. Når skog som er hogstmoden og står lagelig til, blir vernet og ikke skal røres, er det overveiende sannsynlig at skogen ville blitt hogd dersom vernet ikke hadde kommet. Skogeierne lever faktisk av å avvirke hogstmoden skog!”**
- (55) Normalt vil uttalelser fra enkelt-representanter i en odelstingsdebatt tillegges begrenset vekt som rettskildefaktor. Men i dette tilfelle må det etter min mening stille seg annerledes. Forarbeidene til det private lovforslag er – og som vanlig ved slike ”dokument 8-forslag” – meget spinkle. De helt sentrale forarbeidene blir da komiteinnstillingen og debatten i Odelstinget. I dette tilfellet gir disse innleggene et entydig inntrykk. Det er ingen fraksjon i justiskomiteen og ingen representant i Odelstinget som kan oppfattes slik at det menes at forslaget skal forstås med den begrensning som staten nå gjør gjeldende.
- (56) Etter dette mener jeg at endringslovens forarbeider klart og entydig tilsier at bestemmelsen skal forstås i samsvar med sin generelt utformede ordlyd. Og dette innebærer at den gjennom henvisning i naturvernloven § 20 annet ledd får anvendelse også i fredningssaker.

- (57) Staten har vist til Rt. 1999 side 458 Fosen, der førstvoterende med tilslutning fra de øvrige dommere på side 464 uttaler om bestemmelsen i § 6 første ledd annet punktum:
- ”I tillegg til at utnyttelse av ressursen må være påregnelig, setter bestemmelsen som vilkår for erstatning etter ”dagens pris”, at ressursen ”har salsverde som standskog, jord-, sand- og grusforekomster m.v.”. Etter mitt skjønn kan det i dette ikke bare ligge at det må foreligge et marked for salg av den aktuelle ressurs, men også at verdien av ressursen faktisk må komme eksproprianten til gode.”**
- (58) Fosen-saken gjaldt hvorvidt det var et vilkår for erstatning etter annet punktum at det var påregnelig at grunneier selv ville ha utnyttet forekomstene av steinmasser dersom ekspropriasjon ikke hadde funnet sted, eller om bestemmelsen innfører en ”forhandlingsmaksime” – at utmålingen uansett skal baseres på den verdi ressursen har på ekspropriantens hånd. Bortsett fra dette, var det enighet om at hvor eksproprianten nyttiggjør seg ressursen, skal erstatning utmåles etter dagens pris. Hvorvidt bestemmelsen også var begrenset til denne situasjonen, var ikke et omtvistet spørsmål i saken.
- (59) Den siterte uttalelsen var således ikke nødvendig for å avgjøre saken, og det fremgår av de gjengitte anførsler at grunneierne synes å ha vært enige i den. Jeg kan derfor ikke se at Fosen-dommen på dette punkt er noe prejudikat for vår sak. Hensynet til at rettslivet har innrettet seg etter uttalelsene i dommen kan heller ikke veie tungt: Det er opplyst at staten etter lovendringen har unnlatt å påberope seg begrensning i rekkevidden av annet punktum i saker om ekspropriasjon og båndleggelse av skog, som synes å være den praktisk viktigste anvendelse av bestemmelsen. Hvorvidt dette skyldes prosessøkonomiske betraktninger eller også er utslag av statens oppfatning av rettstilstanden, er i denne forbindelse uten betydning.
- (60) Staten har påberopt seg at flertallet i det utvalg som utredet forholdet mellom arealplaner og ekspropriasjonerstatning har ansett Fosen-dommen som prejudikat for at § 6 første ledd annet punktum bare gjelder når erverver nyttiggjør seg ressursen, se NOU 2003: 29 side 104. Om dette viser jeg til det jeg har sagt om mitt syn på de holdepunkter bestemmelsens ordlyd og forarbeidene gir for tolkningen, sammenholdt med mitt syn på rekkevidden av Fosen-dommen. Jeg nevner også at et av utvalgets medlemmer dissenterte i dette spørsmålet, og at Biomangfold-utvalget anser rettstilstanden som uklar, se NOU 2004: 28 side 403.
- (61) Ut over det jeg har nevnt, finnes det få holdepunkter for å fastlegge rekkevidden av vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum når ressursen ikke utnyttes av erververen. Jeg har nevnt at skjønnspraksis ikke med noen tyngde taler for at Fosen-dommen bør gis gjennomslag ut over sin prejudikatverdi. I saker om sand og grus har riktignok – i hvert fall tidvis – statens syn vært fulgt ved at grunneier er pålagt tilpasningsplikt, se NOU 2004: 28 side 742, men jeg kan ikke tillegge dette særlig vekt i vår sammenheng.
- (62) Staten har gjort gjeldende at en anvendelse av vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum i andre tilfeller enn når erververen faktisk utnytter ressursen, vil gi grunneierne en urimelig overkompensasjon. Med særlig adresse til fredningssakene har staten i den forbindelse vist til bestemmelsen i Grunnloven § 110b. Jeg bemerker til dette at de kryssende rettspolitiske hensyn som her forelå, ble gjenstand for vurdering og debatt under Stortingets behandling av lovforslaget. Også hensynet til Grunnloven § 110b ble i den forbindelse trukket frem. Etter mitt syn er det ikke tvilsomt hvilken rekkevidde

lovforslaget ble forutsatt å ha. Når dette er situasjonen, kan jeg ikke se at domstolene ut fra en selvstendig vurdering av de kryssende hensyn kan sette lovgivers vurdering til side.

- (63) Jeg konkluderer etter dette med at det er uttrykk for en korrekt rettsanvendelse når lagmannsretten har utmålt erstatningen på grunnlag av vederlagsloven § 6 første ledd annet punktum.
- (64) Jeg går så over til statens anførsel om at lagmannsretten uriktig har basert erstatningsutmålingen på antatte kostnader ved å anskaffe dreneringsmasser fra fastlandet, i realiteten som en uhjemlet tilkjennelse av gjenanskaffelsesverdi, subsidiært at skjønnsgrunnene på dette punkt er mangelfulle. Partene er enige om at det her ikke er hjemmel for å fastsette erstatningen etter gjenanskaffelsesverdi, jf. vederlagsloven § 7.
- (65) Skjønnsgrunnene er kortfattede, men de etterlater liten tvil om hvilket resonnement lagmannsretten følger. ”Dagens pris” for dreneringsmassen baseres på hva massen kunne vært solgt for i området, hvilket relateres til hva avtakerne alternativt ville måttet betale for leveranser fra andre kilder, dvs. fra fastlandet. Det er tatt hensyn til at de store kvantitetene ville medføre lavere enhetspris, og til grunneiernes kostnader ved utvinningen av massene – det er nettoverdien som skal beregnes. Jeg kan ikke se at det skjønn lagmannsretten foretar etter disse linjer er uttrykk for en uriktig rettsanvendelse. Etter mitt syn har lagmannsretten utmålt en bruksverdiestatning etter vederlagsloven § 6.
- (66) Spørsmålet om hvordan grunneierne billigst kunne skaffe seg dreneringsmasse etter fredningsvedtaket – altså spørsmålet om hva tilpasningsplikten konkret tilsa – synes ikke å ha vært tatt opp i særlig omfang i noen av instansene. Statens prosessfullmektig har for Høyesterett bekreftet at staten under skjønnsbehandlingen ikke gjorde gjeldende at grunneierne kunne skaffet seg andre typer dreneringsmasse eller truffet andre tiltak for drenering. Jeg viser i denne forbindelse også til at staten i overskjønnet subsidiært gjorde gjeldende at prisen for massene ikke kunne settes høyere enn ca. 100 kroner pr. m³, mens retten kom til en netto pris på 120 kroner. Under disse omstendigheter kan jeg ikke se at skjønnsgrunnene på dette punkt er utilstrekkelige.
- (67) Anken har etter dette ikke ført frem.
- (68) Staten v/Miljøverndepartementet skal erstatte motpartenes nødvendige omkostninger, jf. skjønnsprosessloven § 42 tredje ledd jf. § 54 b første ledd første punktum jf. § 54. På ankemotpartens side har grunneierne og hjelpeintervenientene foretatt en arbeidsfordeling ved at hjelpeintervenientene i det vesentlige har prosedert sakens prinsipielle spørsmål og dessuten skulle behandlet spørsmålet om kapitaliseringsrente, som senere ble frafalt av staten. Dette medfører at staten må dekke både grunneiernes og hjelpeintervenientenes omkostninger så langt de fremstår som nødvendige, jf. skjønnsprosessloven § 54 første og annet ledd.
- (69) Hjelpeintervenientene har fremlagt omkostningsoppgave for Høyesterett på 133 000 kroner med tillegg av utlegg og mva., til sammen 172 078 kroner. Jeg finner beløpet akseptabelt hensett til det arbeid sakens prinsipielle sider krevde, og under hensyn til at spørsmålet om kapitaliseringsrente – som var arbeidskrevende – ble tatt ut av saken på et forholdsvis sent stadium. Grunneierne har fremlagt omkostningsoppgave på 155 000 kroner med tillegg av utlegg og mva. for 7 av grunneierne, til sammen 180 577 kroner. I betraktning av den avtalte og gjennomførte arbeidsdeling mellom

grunneierne og hjelpeintervenientene, og hensett til at grunneierne har hatt den samme prosessfullmektig i alle instanser, finner jeg dette beløpet for høyt. Jeg mener omkostningene til grunneierne samlet passende kan settes til 120 000 kroner inklusive mva.

(70) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. Lagmannsrettens overskjønn stadfestes.
2. I saksomkostninger for Høyesterett betaler staten v/ Miljøverndepartementet
 - a) til ankemotpartene i fellesskap ved advokat Stig Rekdal 120 000 – etthundreogtyvetusen – kroner, og
 - b) til NORSKOG Norsk Skogbruksforening og Norges Skogeierforbund i fellesskap 172 078 – etthundreogtyttitusenogsyttiåtte – kroner med tillegg av en alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra utløpet av oppfyllelsesfristen til betaling skjer. Oppfyllelsesfristen er 2 – to – uker fra forkynnelsen av Høyesteretts dom.

(71) Dommer **Øie:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(72) Dommer **Tjomsland:** Likeså.

(73) Dommer **Oftedal Broch:** Likeså.

(74) Dommer **Gjølstad:** Likeså.

(75) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. Lagmannsrettens overskjønn stadfestes.
2. I saksomkostninger for Høyesterett betaler staten v/ Miljøverndepartementet
 - a) til ankemotpartene i fellesskap ved advokat Stig Rekdal 120 000 – etthundreogtyvetusen – kroner, og
 - b) til NORSKOG Norsk Skogbruksforening og Norges Skogeierforbund i fellesskap 172 078 – etthundreogtyttitusenogsyttiåtte – kroner med tillegg av en alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra utløpet av oppfyllelsesfristen til betaling skjer. Oppfyllelsesfristen er 2 – to – uker fra forkynnelsen av Høyesteretts dom.

Riktig utskrift bekreftes: